

NADARJENI UČENCI V DEVETLETNI OSNOVNI ŠOLI*

Drago ŽAGAR

Univerza v Ljubljani, Oddelek za psihologijo, Ljubljana

Povzetek: Prispevek obravnava problematiko odkrivanja in dela z nadarjenimi učenci. Predstavljeni so različni pristopi k odkrivanju in izobraževanju teh učencev v svetu. Podrobno je predstavljen koncept odkrivanja in dela z nadarjenimi učenci v naši devetletni osnovni šoli. Odkrivanje nadarjenih poteka v treh stopnjah: 1) evidentiranje (širši izbor učencev, ki bi lahko bili nadarjeni), 2) identifikacija (poglobljeno spoznavanje evidentiranih učencev s pomočjo testov in ocenjevalnih lestvic) in 3) pridobitev mnenja staršev (starši podajo mnenje o nadarjenosti svojega otroka). Predlagane so različne oblike dela z nadarjenimi učenci. V prvi triadi delo poteka predvsem v oblikah notranje diferenciacije, v drugi triadi se delo razširi tudi na oblike fleksibilne diferenciacije in v tretji še na delno zunanjo diferenciacijo. Izobraževanje je usmerjeno v vzpodbujanje celostnega osebnostnega razvoja nadarjenega učenca.

KLJUČNE BESEDE: nadarjenost, učenci, učitelji, identifikacija nadarjenih, delo z nadarjenimi

---

Prispevek je bil predstavljen na 3. Kongresu psihologov Slovenije oktobra 1999 v Portorožu v simpoziju "Vloga psihologije v prenovi šolskega sistema".

GIFTED PUPILS IN THE NINE-GRADE ELEMENTARY SCHOOL

Drago ŽAGAR

University of Ljubljana, Department of Psychology, Ljubljana, Slovenia

Abstract: *The paper deals with the issue of identification of gifted pupils and working with them. Different approaches to identification and education of these pupils are presented. The paper concentrates on the new Slovenian nine-grades elementary school. Identification includes three levels: 1) registration, which includes a wider selection of pupils who might be gifted; 2) identification, which includes the use of different tests and scales; 3) getting the opinion of parents about their child's gifts. Several approaches of working with gifted pupils are presented. In the first period of elementary school (the first three grades) the work is focused on internal differentiation (the work in the heterogenous classroom is differentiated), in the second period (fourth to sixth grade) flexible differentiation is added and the third period (last three grades) additionally includes parcial external differentiation. Education is directed towards encouragement of holistic personality development of the gifted pupil.*

KEYWORDS: giftedness, pupils, teachers, identification of gifted, elementary school, teaching methods

CC=3575

Zakon o osnovni šoli uvršča nadarjene učence v skupino učencev s posebnimi potrebami. Hkrati "Zakon" nalaga šoli, da tem učencem prilagodi metode in oblike dela ter jim omogoči vključitev v dodatni pouk in druge oblike individualne in skupinske pomoči (11. in 12. člen). Glede na to je Področna kurikularna komisija za osnovno šolo imenovala posebno delovno skupino, ki naj bi izdelala koncept odkrivanja in dela z nadarjenimi učenci v devetletni osnovni šoli. Delovno skupino so sestavljali: Drago Žagar, Filozofska fakulteta v Ljubljani (predsednik); Jana Artač, Osnovna šola Šenčur; Tanja Bezić, Zavod Republike Slovenije za šolstvo, OE Maribor; Mirt Nagy, Republiški zavod za zaposlovanje Koper in Sonja Purgaj, Osnovna šola Mladika, Ptuj (Koncept: Odkrivanje in delo z nadarjenimi učenci v devetletni osnovni šoli, 1999). Oglejmo si, kako obravnavajo nadarjene učence v svetu in kakšen koncept odrivanja in dela z nadarjenimi učenci je pripravila omenjena delovna skupina.

ODKRIVANJE NADARJENIH UČENCEV

V svetu ni enotne metodologije odkrivanja nadarjenih učencev. Merland (1992; cit. po Bezić, 1998) na primer navaja odstotke uporabe različnih metod identifikacije nadarjenih v državi Illinois v ZDA in odstotke, ki jih za posamezne metode priporočajo strokovnjaki. Odstotki so prikazani v tabeli 1.

Tabela 1. Pogostost uporabe različnih metod identifikacije nadarjenih v državi Illinois (ZDA) in mnenje strokovnjakov o teh metodah (povzeto po Bezić, 1998, str. 102).

Metoda	% uporabe	% priporočanja
Učiteljeva opazovanja in nominacije	93	75
Skupinski testi šolskih dosežkov	87	74
Skupinski testi inteligentnosti	87	65
Predhodni uspeh (vključno z ocenami)	56	65
Individualni testi inteligentnosti	23	90
Testi ustvarjalnosti	14	74

Vidimo, da uporabljajo različne metode identifikacije nadarjenih celo v okviru ene države. Med posameznimi državami so razlike še večje. Passow (1986) navaja, da uporabljajo samo v ZDA več kot 65 različnih instrumentov, ki merijo splošno intelektualno sposobnost, posebna šolska nagnjenja, umetniške interese, ustvarjalnost in smisel za vodenje.

Poenotenje metodologije odkrivanja nadarjenih otrok in mladostnikov otežujejo naslednje težave (Glogovec in Žagar, 1990; Trevers, Elliot in Kratochwill, 1993; Woolfolk, 1993):

- še vedno ni enotnega mnenja o tem, kdo je pravzaprav nadarjen učenec; posamezniki so namreč lahko nadarjeni na mnogih področjih in vprašanje je, katera so tista področja, ki zahtevajo posebne sposobnosti oziroma talente;
- nimamo povsem zanesljivih instrumentov za odkrivanje nadarjenih; nekaterim strokovnjakom se zdijo primernejši eni, drugim pa drugi;
- veliko staršev danes poskrbi za zgodnje izobraževanje svojih otrok (npr. učenje zgodnjega branja, obiskovanje glasbene šole). zato je težko ločiti nadarjene otroke od tistih, ki trdo delajo oziroma nanje pritiskajo starši;
- mnogi nadarjeni učenci delajo v šoli pod svojimi sposobnostmi in ne dosegajo ocen v skladu s svojo nadarjenostjo, zato je njihove dejanske sposobnosti še težje odkriti.

Še največje poenotenje je doseženo v uporabi testov inteligentnosti. Individualni testi inteligentnosti se smatrajo za najboljši posamični napovedovalec tako imenovane akademske nadarjenosti. Toda, ker je testiranje s temi testi drago in zamudno, pogosteje uporabljajo skupinske teste inteligentnosti, ki pa so manj zanesljivi oziroma podcenjujejo otroke z visokim IQ. Skupinski testi inteligentnosti so primerni za t.i. "screening" (za selekcijo otrok, ki bi lahko bili nadarjeni). Nekateri psihologi priporočajo za odkrivanje nadarjenih študijo primera, to je zbiranje več vrst informacij: testnih rezultatov, šolskih ocen, ocen izdelkov, projektov in portfolij, poročil in mnenja učiteljev, samoocen itd. Vendar je takšen postopek težko praktično izvesti.

Glede na takšno metodološko nedorečenost in težave pri odkrivanju nadarjenih učencev je omenjena delovna skupina izdelala svoj koncept odkrivanja teh učencev. Pri izdelavi koncepta smo izhajali iz Marlandove definicije nadarjenosti, ki je zapisana tudi v ameriškem zakonu o izobraževanju nadarjenih. Po tej definiciji so "nadarjeni ali talentirani tisti otroci in mladostniki, ki so bodisi na predšolski stopnji bodisi v osnovni ali srednji šoli pokazali visoke dosežke ali skrite potenciale na intelektualnem področju, na področju ustvarjalnosti, na specifičnih akademskih področjih, v vodenju ali v vizualnih ali izvajalskih umetnostih in kateri potrebujejo poleg rednega šolskega programa tudi posebej prilagojene programe in aktivnosti" (Davis in Rimm, 1989, str. 18).

Ta definicija navaja tri značilnosti nadarjenosti: 1) nadarjenost je lahko splošna ali specifična, 2) nadarjenost je lahko dejanska (uresničena) ali potencialna in 3) nadarjeni učenci potrebujejo poleg rednega programa tudi posebej prilagojene programe in aktivnosti. Ker te značilnosti nadarjenosti potrjujejo tudi mnoge empirične raziskave (George, 1997), smo menili, da je omenjena definicija dobra teoretična osnova za izdelavo koncepta odkrivanja in dela z nadarjenimi učenci.

Odkrivanje nadarjenih učencev naj bi potekalo v treh stopnjah: evidentiranje, identifikacija in seznanitev in pridobitev mnenja staršev.

Evidentiranje

Evidentiranje pomeni širšo izbiro tistih učencev, ki bi lahko bili nadarjeni. Te učence izberemo na podlagi šestih kriterijev, pri čemer upoštevamo že zbrane informacije o učencih, posebnih ocenjevalnih in merskih pripomočkov na tej stopnji praviloma ne uporabljamo. Predlagani kriteriji so naslednji:

- učni uspeh – učenec dosledno izkazuje odličen učni uspeh (v prvi triadi se upošteva opisna ocena);
- dosežki (*performance*) – izjemni dosežki pri likovni, glasbeni, tehnični, športni vzgoji in v drugih dejavnostih;
- učiteljevo mnenje – ki si ga je o učencu oblikoval med vzgojno-izobraževalnim procesom; posebno pozornost pri presojanju naj bi učitelj posvetil tistim učencem, ki kažejo znake nadarjenosti in nimajo odličnega uspeha, ki prihajajo iz socialno depriviranega okolja, drugačnega kulturnega okolja, ali imajo specifične učne ali vedenjske težave (te učence s testi težko odkrijemo);
- tekmovanja – udeležba in dobri rezultati na regijskih in državnih tekmovanjih;
- hobiji – trajnejše aktivnosti, za katere ima učenec močan interes in v katerih dosega nadpovprečne rezultate;
- mnenje šolske svetovalne službe – oblikovano na osnovi lastne evidence o učencu, v sodelovanju z vzgojiteljicami iz vrta, razrednimi in drugimi učitelji, knjižničarjem, ter mentorji interesnih in drugih dejavnosti.

V skupino evidentiranih so izbrani tisti učenci, ki izpolnjujejo vsaj enega od navedenih kriterijev. Evidenco evidentiranih učencev vodi šolska svetovalna služba.

Identifikacija

Zajema poglobljeno obravnavo nadarjenih učencev in vključuje naslednja merila:

- ocena učiteljev – učitelji oblikujejo oceno o evidentiranih učencih s pomočjo posebnega ocenjevalnega pripomočka, ki naj bi zajel naslednja področja:
- razumevanje in zapomnitev snovi,
- sposobnost sklepanja,
- ustvarjalnost (fluentnost, fleksibilnost, originalnost, elaboracija),

- motivacijo in interese,
- vodstvene sposobnosti,
- telesno-gibalne sposobnosti,
- izjemne umetniške, praktično-tehnične in druge dosežke.
- test sposobnosti – individualni ali skupinski (priporoča se individualni test inteligentnosti, npr. WISC).
- test ustvarjalnosti (npr. Torranceovi testi ustvarjalnega mišljenja ali Jellen-Urbanov TCT-DP).

Kot nadarjeni oziroma talentirani so identificirani tisti učenci, ki so vsaj na enem od meril dosegli nadpovprečen rezultat (na testu inteligentnosti je učenčev IQ enak ali višji od 120, na testu ustvarjalnosti sodi njegov rezultat med 10 odstotkov najboljših rezultatov evidentiranih učencev, na ocenjevalni lestvici pa ga je učitelj nadpovprečno ocenil na posameznem področju nadarjenosti. Ugotovitev, da je učenec nadarjen, se sprejme na sestanku razrednega učiteljskega zbora, na katerem sodelujeta tudi šolska svetovana služba in koordinator za delo z nadarjenimi, če ta ni šolski svetovalni delavec.

Seznanitev in pridobitev mnenja staršev

To je zadnja stopnja odkrivanja nadarjenih, ko svetovalna služba skupaj z razrednikom seznanita starše, da je bil njihov otrok spoznan za nadarjenega in pridobi tudi njihovo mnenje o otroku.

Postopek odkrivanja nadarjenih ni enak v vseh treh obdobjih devetletne osnovne šole. V prvi triadi se izvede samo prva stopnja postopka (evidentiranje). Posebnih ocenjevalnih in merskih pripomočkov naj ne bi uporabljali, ker je njihova napoved nadarjenosti lahko preveč nezanesljiva pri tej starosti otrok. Natančna presoja nadarjenih učencev pa v tem obdobju tudi ni potrebna, saj se bodo aktivnosti za nadarjene izvajale predvsem v okviru matičnega razreda v oblikah notranje diferenciacije. V drugi ali po potrebi v tretji pa se izvedeta tudi druga in tretja stopnja postopka (identifikacija ter seznanitev in pridobitev mnenja staršev). Delo z nadarjenimi se sedaj razširi tudi na nekatere bolj specifične oblike, ki bodo pogosteje potekale zunaj matične razreda.

Za učence, ki so bili zaradi različnih vzrokov pri postopku odkrivanja izpuščeni, se postopek izvede v celoti v drugi ali tretji triadi. Odkrite nadarjene učence se tekoče spremlja (procesna diagnostika). Dokumentacija o nadarjenih učencih se arhivira na šoli, vodi pa jo šolska svetovalna služba.

DELO Z NADARJENIMI UČENCI

V svetu tudi različno izobražujejo nadarjene učence. Uveljavila sta se dva organizacijska pristopa: 1) izločanje nadarjenih v posebne oddelke ali šole, kjer se izobražujejo po posebnih programih in jih poučujejo posebej usposobljeni učitelji in 2) skupno šolanje nadarjenih z drugimi učenci, ob nekaterih dodatnih oblikah dela z njimi. Nekateri zagovarjajo segregacijo, drugi pa integracijo nadarjenih učencev, oboji pa soglašajo, da je treba tem učencem prilagoditi pouk, ne glede na to, ali bodo izločeni v posebne skupine ali ne.

V ZDA posvečajo pozornost nadarjenim že celo stoletje. Razvili so različne pristope izobraževanja nadarjenih, kot so: diferencirani izobraževalni programi; obogatitveni programi, ki se izvajajo znotraj heterogenih razredov, ki jih obiskujejo nadarjeni; posebni razredi in šole za nadarjene; posebni programi za izobraževanje učiteljev, ki delajo z nadarjenimi; različne svetovalne službe; nešolske agencije in ustanove, ki omogočajo dodatno in vzporedno delo z nadarjenimi; delo s starši nadarjenih otrok; organizacija tekmovanj ipd. Tudi v Veliki Britaniji dobro skrbijo za nadarjene: izvajajo posebne izobraževalne programe, različne zunajšolske oblike dela in programe za izobraževanje učiteljev nadarjenih otrok. V Nemčiji so začeli na državni ravni govoriti o nadarjenih razmeroma pozno šele po letu 1965. Danes pa imajo že razvito široko paleto vsebinskih in organizacijskih oblik za nadarjene. Zlasti razširjeno je vključevanje nadarjenih v razne zunajšolske dejavnosti: "sobotne šole" ter tečaje v okviru Svobodne univerze in Nemškega združenja za visoko nadarjene otroke. Obstajajo tudi tesne povezave med starši nadarjenih otrok, ki se redno sestajajo in skupno organizirajo razne aktivnosti za svoje otroke. Te tri države kažejo na veliko raznolikost pristopov k vzgoji in izobraževanju nadarjenih in talentiranih učencev. Nadarjenim pa posvečajo veliko pozornosti tudi v mnogih drugih državah, razvitih in manj razvitih. Toda žal še vedno velja, da je delo z nadarjenimi na splošno bolj usmerjeno v spodbujanje njihovega spoznavnega in akademskega razvoja, kakor v druga področja osebnosti (socialno, čustveno, moralno ...).

Pri načrtovanju dela z nadarjenimi učenci v naši devetletni osnovni šoli smo izhajali iz Zakona o osnovni šoli, ki pravi, da v prvi triadi učitelj pri puku diferencira delo z učenci v oblikah notranje diferenciacije, v drugi triadi in v 7. razredu delo organizira v oblikah fleksibilne diferenciacije, v 8. in 9. razredu pa v oblikah delne zunanje diferenciacije (40. člen). Glede na zakonska določila (obstajajo pa tudi strokovni razlogi) so v prvi triadi predlagane naslednje oblike dela z nadarjenimi učenci: individualne zadolžitve,

individualiziran pouk, kooperativno učenje in druge oblike skupinskega dela, posebne domače zadolžitve, dnevi dejavnosti, interesne dejavnosti, hitreje napredovanje in dodatni pouk. Delo z nadarjenimi naj bi torej potekalo predvsem v okviru matičnega oddelka v oblikah notranje diferenciacije (Strmčnik, 1987), priporočljivo je le občasno krajše ločevanje nadarjenih učencev iz razreda (npr. pri dodatnem pouku ali raznih interesnih dejavnostih). V drugi triadi se delo z nadarjenimi razširi na nekatere dodatne oblike, kot so: individualizirani programi za nadarjene, vzporedni programi (pull-out), obogatitveni programi (sobotne šole itd.), športne in kulturne sekcije, kreativne delavnice, raziskovalni tabori, priprave za udeležbo na tekmovanjih, programi za razvijanje socialnih spretnosti, programi za osebni in socialni razvoj (interakcijske vaje, socialne igre, mladinske delavnice), osebno svetovanje učencem in staršem. Dodatne oblike v tretji triadi pa so: delna zunanja diferenciacija (8. in 9. razred), izbirni predmeti, seminarske naloge, raziskovalne naloge, svetovanje nadarjenim pri izbiri poklica. Te oblike dela z nadarjenimi učenci šole organizirajo glede na svoje posebne potrebe in možnosti. Priporočljivo pa je uvajanje še drugih oblik in aktivnosti, zlasti je potrebno pridobiti za sodelovanje starše in zunanje ustvarjalce ter učence spodbujati k vključevanju v zunanje institucije, kjer lahko uveljavijo svojo nadarjenost. O vključitvi nadarjenih učencev v posebne oblike dela morajo soglašati starši, v drugi in tretji triadi pa se upošteva tudi mnenje učenca.

Opisani koncept odkrivanja in dela z nadarjenimi učenci v naši devetletni osnovni šoli ima po mojem mnenju naslednje prednosti:

- odkrivanje nadarjenih učencev se prenaša v šolo, kjer učenci živijo; odkrivali jih bodo tisti, ki se z njimi neposredno ukvarjajo in jih zato najboljše poznajo (to so: učitelji, svetovalna služba in starši);
- koncept odkrivanja smiselno upošteva prednosti dveh različnih metodoloških pristopov: procesnega spoznavanja nadarjenih učencev med vzgojno-izobraževalnim procesom in v drugih realnih situacijah (te informacije bodo posredovali učitelji, svetovalna služba in starši) in psihometričnega spoznavanja s pomočjo testov (testiranja izvede in interpretira rezultate šolski psiholog);
- postopek odkrivanja nadarjenih učencev je celovit, saj vključuje zbiranje široke palete informacij o učencih, zato je malo verjetno, da bi katerega spregledali;
- predlagane oblike dela in aktivnosti za nadarjene učence so raznovrstne, zato ustrezajo tako splošno nadarjenim kot tudi tistim, ki so nadarjeni na posebnem področju;

- oblike dela in aktivnosti so usmerjene k spodbujanju skladnega intelektualnega, telesnega in socialno-čustvenega razvoja nadarjenih;
- odkrivanje nadarjenih učencev in njihovo vključevanje v posebne oblike dela potekata postopoma in tolerantno; s tem preprečimo možne napake pri zgodnjem odkrivanju nadarjenih otrok in dajemo tem otrokom možnost postopnega prilagajanja na posebno vlogo v šoli.

LITERATURA

- Bezić, T. (1998). Nadarjeni, šola, šolsko svetovalno delo. [Giftedness, school and school counseling]. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo.
- Davis, G.A. in Rimm, S.B. (1989). Education of the gifted and talented. New York: Prentice Hall.
- George, D. (1997). Nadarjeni otrok kot izziv. [The challenge of the able child]. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo.
- Glogovec, Z. in Žagar, D. (1990). Nadarjeni otroci v vrtcu. [The gifted children in the kindergarten]. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo.
- Koncept: Odkrivanje in delo z nadarjenimi učenci v devetletni osnovni šoli. [The concept: the identification of gifted pupils and the work with them in the nine grades' elementary school]. Sprejel Strokovni svet RS za splošno izobraževanje, dne 11.2.1999.
- Passow, A.H. (1986). Obrazovanje nadarenih. [Education of gifted]. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
- Strmčnik, F. (1987). Sodobna šola v luči učne diferenciacije in individualizacije. [Contemporary school in the light of learning differentiation and individualization]. Ljubljana: Zveza organizacij za tehnično kulturo Slovenije.
- Travers, J.F., Elliot, S.N. in Kratochwill, T.R. (1993). Educational Psychology: Effective Learning. Madison: Brown Benchmark.
- Woolfolk, A.E. (1993). Educational Psychology (5. izd.). Boston: Allyn and Bacon.

